

*Чайковська Н. М.,
аспірант кафедри англійської мови та літератури
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,
викладач кафедри іноземних мов
Вищого державного навчального закладу України
«Буковинський державний медичний університет»*

СТРУКТУРНО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СИНТАКСИСУ РОМАНІВ ІЄНА МАК'ЮЕНА (НА ОСНОВІ РОМАНІВ «НА БЕРЕЗІ» ТА «СПОКУТА»)

Анотація. Синтаксис є одним з елементів формального вираження індивідуального стилю автора. Характерні риси організації тексту певного автора відрізняють його від іншого та роблять його твори унікальними. Саме тому аналіз використання певних синтаксичних конструкцій і синтаксичних стилістичних засобів, побудови речень і синтаксичних утворень вищого порядку є невіддільним у процесі вивчення манери написання творів письменником. Комплексний аналіз синтаксичного рівня художнього твору передбачає визначення його структурних, функціональних і семантико-прагматичних властивостей.

Синтаксис – розділ граматики, що вивчає способи поєднання слів в прості словосполучення, речення, синтаксичні конструкції та текст. Речення є одним із ключових одиниць мови, яке несе в собі основну інформацію про феномен, що описується, а його своєрідна форма справляє особливе враження на читача, надає певного сенсу предметам, явищам, подіям. Клаузи різних типів зв'язку (сурядного та підрядного) поєднуються та міксуються в межах матриці одного складного речення, а також часто являють собою частини цілих синтаксичних стилістичних фігур для досягнення основної мети автора – впливу на емотивну сферу реципієнта.

Сучасні мовознавчі розвідки акцентують увагу радше на стилістичну семантику, ніж на формально-граматичний підхід до вивчення стилістичного рівня ідіостилю письменника. Все більш популярними стають поняття «стилістичний синтаксис» та «експресивний синтаксис», адже саме синтаксична будова дає змогу реалізувати можливість стилю автора.

Предметом нашого дослідження стали синтаксичні конструкції романів представника англійського постмодернізму Ієна Мак'юена «Спокута» (2001) та «На березі» (2007). Структурна організація романів представлена складними реченнями, наповненими стилістичними синтаксичними фігурами, що покликані реалізувати комунікативну мету автора.

Ключові слова: ідіостиль, постмодернізм, синтаксис, речення, клауза, стилістичний комунікативний тип, сурядність, підрядність.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням синтаксису речень, складних зокрема, займалося чимало вчених ХХ–ХХІ ст.: А. Савченко, О. Александрова, О. Крилова, Р. Квірк (R. Quirk), І. Вихованець, Г. Гаврилова, В. Дресслер, Г. Золотова, Н. Новікова, А. Приходько, М. Венгрєнівська та інші. Проблеми синтаксису складного речення розгляда-

лися вченими з погляду традиційного граматичного, представниками якого є Ю. Левицький, Н. Лаптева, Г. Ліч (G. Leech), Ф. Палмер (F. Palmer) та С. Вайслер (S. Weisler), структурного: І. Распопов, та генеративного підходів: І. Буніятова, О. Мітрєніна, Р. Фрейдін (R. Freidin), Л. Гегеман (L. Haegeman) і Ф. Карлсон (F. Karlsson) [1, с. 4]. Дослідження вчених синтаксису в цей період спрямоване на встановлення взаємозв'язку формального вираження складного речення з комунікативною метою автора, співвідношення їхніх граматичних і семантичних властивостей. Л. Астахова, Г. Почепцов, Н. Гладуш, Ф. Бацевич, І. Сусов та інші вчені у своїх працях розвивають ідею складного речення як одиниці комунікативно-синтаксичного рівня ідіостилю автора.

Постановка проблеми. Незважаючи на значну кількість праць присвячених синтаксису як одній з основних ознак індивідуального стилю письменника, творчість і характерні риси ідіостилю англійських постмодерністів, зокрема Ієна Мак'юена, потребують подальшого та глибшого вивчення.

Метою статті є комплексний аналіз структурних і стилістичних особливостей романів Ієна Мак'юена як частини дослідження ідіостилю письменника.

Виклад основного матеріалу. Предметом нашого дослідження стали романи сучасного англійського письменника-постмодерніста Ієна Мак'юена «На березі» та «Спокута». Об'єкт дослідження – стилістичні конструкції та утворення, їхні структурні та стилістичні особливості.

Говорячи про синтаксис художнього твору, перше, про що треба згадати, – це довжина речень. Для автора тут немає жодних обмежень. Речення можуть бути прості і складні, поширені і непоширені, повні і неповні. Середня довжина речень у романах Ієна Мак'юена – 17,1: «На березі» – 19,9, «Спокута» – 14,3. Нижчий коефіцієнт довжини речень у романі «Спокута» пов'язаний із більшою кількістю діалогів, структура речень яких простіша. Роман «На березі» – це переважно потік свідомості автора, реалізований у думках персонажів. Проте найдовше речення знайдене в романі «Спокута», і воно складається із 131 слова: *So he would go back the way he had come, walk back through the reverses of all they had achieved, across the drained and dreary marshes, past the fierce sergeant on the bridge, through the bombed-up village, and along the ribbon road that lay across the miles of undulating farmland, watching for the track on the left on the edge of the village, opposite the shoe shop, and two miles on, go over the barbed-wire fence and through the woods and fields*

to an overnight stop at the brothers' farm, and next day, in yellow morning light, on the swing of a compass needle, hurry through that glorious country of little valleys and streams and swarming bees, and take the rising footpath to the sad cottage by the railway [2, с. 262].

Речення можуть бути різного комунікативного типу. Кожне з них має свою власну комунікативну цінність і виконує певну естетичну функцію в художньому творі. Експресивність речення залежить від його структури, порядку слів і цілих клаузув. Учені виділяють три основні стилістичні типи речень: вільне (loose), періодичне (periodic) і збалансоване (balanced) речення [3, с. 116].

Вільне речення (a loose sentence) складається з декількох клауз, сурядних чи підрядних. Такі речення характерні для неофіційних розмов і письма, адже ідеї йдуть одна за одною в такому порядку, в якому вони з'являються в думках автора, вільно і без жодних особливих засобів. Ці речення є найменш виразними [3, с. 116]. Наприклад: *However, the Quinceys worked hard at pretending to be amused or liberated, and this boded well for The Trials of Arabella: this trio clearly had the knack of being what they were not, even though they barely resembled the characters they were to play* [2, с. 10]; *The couple had driven away in a small car belonging to Florence's mother and arrived in the early evening at their hotel on the Dorset coast in weather that was not perfect for mid July or the circumstances, but entirely adequate: it was not raining, but nor was it quite warm enough, according to Florence, to eat outside on the terrace as they had hoped* [4, с. 3–4]. В обох прикладах сенс розгортається лінійно, а складні синтаксичні стилістичні фігури відсутні.

Протилежним є періодичне речення (a periodic sentence), в якому основна ідея висловлюється в самому кінці. Такі речення є характерними для емотивної прози. За своєю структурою це можуть бути складносурядні, складнопідрядні чи надзвичайно поширені речення. Ці речення містять у собі саспенс (suspense), який полягає у навмисному перенесенні завершення думки з метою дотримання інтриги. Наприклад: *Unable to push her tongue against the word, Briony could only nod, and felt as she did so a sulky thrill of self-annihilating compliance spreading across her skin and ballooning outward from it, darkening the room in throbs* [2, с. 14].

Основна його мета – створення невпевненості, підсилення напруги та тривоги читача. Найпоширенішими способами реалізації саспенсу є такі:

1. вживання прислівникових та уточнюючих фраз перед словом, до якого вони належать: *Even in her anger, she had wanted to show him just how beautiful she was and bind him to her* [2, с. 81]; *Out in the corridor, in silver dishes on candle-heated plate warmers, waited slices of long-ago roasted beef in a thickened gravy, soft boiled vegetables, and potatoes of a bluish hue* [4, с. 4–5].

2. вживання підрядного речення перед головним: *If such a place existed, she was not worthy of it* [2, с. 115]; *When she was before the music stand in the rehearsal room in London, or in her room at her parents' house in Oxford, with Edward sprawled on the bed, watching and desiring her, she held herself gracefully, with back straight and head lifted proudly, and read the music with a commanding, almost haughty expression that stirred him* [4, с. 15].

3. вживання вставних слів і речень у межах одного речення так, що кульмінація думки виявляється в кінці речення: *The scene by the fountain, its air of ugly threat, and at the end,*

when both had gone their separate ways, the luminous absence shimmering above the wetness on the gravel – all this would have to be reconsidered [2, с. 113]; *In the grand view of things, the peaceful, prosperous times England was experiencing now were rare, and within them his and Florence's joy was exceptional, even unique* [4, с. 13].

4. вживання дісприкметникових і діспрелівникових конструкцій перед підметом: *Shoulder to shoulder, half standing, half sitting, they faced their childhood home* [2, с. 108–109]; *Rising from his plate, mingling with the sea breeze, was a clammy odour, like the breath of the family dog* [4, с. 19]. Такі різні типи саспенсу використовуються для того, щоб уникнути монотонності в тексті [3, с. 116–117].

Третій стилістичний тип речення – «збалансоване речення» (the balanced sentence). Воно складається із двох і більше частин, які є рівносильними та незалежними між собою [3, с. 116–117]. В процесі аналізу такі речення теж виявлені в романі Ієна Мак'юена. Наприклад: *It was wrong to open people's letters, but it was right, it was essential, for her to know everything* [2, с. 113]. *These were matters beyond words, beyond definition* [4, с. 21]. «Збалансоване речення» будується на основі паралелізму, вжитого для підкреслення та емоційного підсилення протилежних (у першому прикладі) чи подібних (у другому) структур. Такими структурами можуть бути цілі клаузи: сурядні та підрядні, а також прислівникові фрази, звороти та вставні слова.

Синтаксична організація романів представлена переважно складними реченнями з чисельною предикацією, поєднанням сурядних і підрядних зв'язків між клаузами у межах одного речення. Структурні типи складних речень визначені на основі типів їхніх синтаксичних зв'язків. Складносурядні речення, клаузи яких поєднані за допомогою сполучників сурядності чи без сполучників, в англійській мові виділяються за типами зв'язку між його частинами [5, с. 391–400]:

1) складносурядні речення з вільними (нейтральними) взаємозв'язками між їхніми клаузами. Зміна позицій частин такого речення не впливає на його семантичну структуру чи комунікативну мету. В романах Ієна Мак'юена такі взаємозв'язки представлені переважно сполучником **and**, але також асиндетативно: *She liked them; she had looked after her cousin's little boys on occasions and enjoyed herself* [4, с. 8]; *Mayhem and destruction were too chaotic for her tastes, and she did not have it in her to be cruel* [2, с. 5].

2) складносурядні речення з протиставними взаємозв'язками між його частинами. Позиція клауз фіксована через їхню семантичну залежність, характер самого сполучника та наявність інших сполучників, окрім основного. Формальним вираженням таких зв'язків у проаналізованих романах є сполучник **but**: *Edward had never cared for classical music, but now he was learning its sprightly argot – legato, pizzicato, con brio* [4, с. 14]. *Normally, she would have been involved in these preparations, but they happened to coincide with her two-day writing bout and the beginnings of the front-of-house construction* [2, с. 8].

Проте залежно від реалізації вищезазначених факторів, а також залежно від сполучника можна виділити такі групи складносурядних речень, які Ієн Мак'юен широко використовує у своїх романах:

а) складносурядні речення з анафоричними займенниками, клаузи яких поєднуються сполучником **“and”** і семантично залежать від іменника або іншого повнозначного слова, що

виконує певну функцію в першій клаузі: *But what troubled her was unutterable, and she could barely frame it for herself* [4, с. 7]; *Briony was hardly to know it then, but this was the project's highest point of fulfillment* [2, с. 4];

б) складносурядні речення з роз'єднальними сполучниками: **or, either...or:** *She wanted a husband for the sake of respectability, or to please her parents, or because it was what everyone did* [4, с. 135]; *Either she saw, or she did not see* [2, с. 170];

в) складносурядні речення з детермінованими зв'язками мають чітко виражені відношення між його клаузами. Це можуть бути часові: *Initially he used the place as a bolt-hole from Camden Town, and then in the early nineties he moved there to live alone* [4, с. 164]; причинно-наслідкові: *Another was a passion for secrets: in a prized varnished cabinet, a secret drawer was opened by pushing against the grain of a cleverly turned dovetail joint, and here she kept a diary locked by a clasp, and a notebook written in a code of her own invention* [2, с. 5]; чи часово-допустові відношення: *Whereas her big sister's room was a stew of unclosed books, unfolded clothes, unmade bed, unemptied ashtrays, Briony's was a shrine to her controlling demon: the model farm spread across a deep window ledge consisted of the usual animals, but all facing one way – toward their owner – as if about to break into song, and even the farmyard hens were neatly corralled* [2, с. 5].

Традиційно, складнопідрядне речення складається з незалежної клаузи та щонайменше одного підрядного (залежного) речення, поєднаних сполучниками підрядності чи відносними займенниками. Ознаками складнопідрядного речення є його поліпредикативна структура, підрядний тип зв'язку між клаузами та наявність однорідних клауз або послідовно залежних одних від одного частин, які поєднані за допомогою сполучників, сполучних займенників, прислівників або ж без них. Граматичні засоби зв'язку між клаузами виражають логічно-граматичні взаємозв'язки, сформовані в межах складнопідрядного речення [5, с. 409–418].

Основною характеристикою номінативних підрядних речень є їхня властивість виконувати функцію іменника або номінативної частини мови: підметові клаузи виконують функцію підмета, присудкові – предикатива до дієслова-зв'язки, а додаткові – додатка у матриці складнопідрядного речення. Номінативні підрядні речення є залежними від інших клауз і втрачають сенс без них, а саме речення стає неповним. Формально в проаналізованих романах вони представлені сполучниками *that, whether* та відносними займенниками та прислівниками *who, what, which, whom, where, when, how, why*.

Підметові підрядні речення досить часто спостерігаються в романах Ієна Мак'юена самостійно (тобто складнопідрядне речення характеризується тільки одним типом підрядного зв'язку) чи в поєднанні з іншими типами підрядних і сурядних зв'язків у межах одного складного речення. Структурно підметові речення можуть замінювати підмет у двоскладному реченні зі складеним номінативним присудком зі словами-зв'язками *be* чи *seem* (або ж їхніх семантичних еквівалентів). Наприклад: *What she was objecting to was Lola's "because"* [2, с. 13]; *Whether he really wanted it, or dared refuse it, was another matter* [4, с. 17]; *That a girl so brittle and domineering should be brought this low by a couple of nine-year-old boys seemed wondrous to Briony...* [2, с. 118].

Другий тип підметових речень становлять поширені тематичні підметові речення, які представлені займенником (неозначеним або відносним) або іменником, визначеним означальним

реченням і виконують функцію підмета в складному реченні. Прикладами можуть послугувати такі речення: *It was the hard tapering tip of this alien muscle, quiveringly alive, that repelled her* [4, с. 29]; *Everything that impeded him had to be outweighed, even if only by a fraction, by all that drove him on* [2, с. 226].

Предикативні підрядні речення в матриці складного речення виконують функцію іменної частини складеного іменного присудка, дієслово-зв'язка якого є в головному реченні. Наприклад: *It was what lay behind this near-joyful feeling* [2, с. 118]; *That was why he had to leave them* [2, с. 238]; *An incidental discovery was that even legendary success brought little happiness, only redoubled restlessness, gnawing ambition* [4, с. 13]; *It was as though the young woman had entered a convent.* [4, с. 43]. Під час дослідження виявлено, що формально предикативне підрядне речення поєднується з головним за допомогою цілої низки сполучників, які залежать від підмета в головному реченні: *that, what* – пояснення, *why* – причина, *as though* – порівняння. Структурно складнопідрядні речення з підрядним предикативним поділяються на два типи: 1) Підрядні предикативні речення можуть слідувати головному, підмет якого виражений самостійною іменною частиною мови, значення якої досить загальне, наприклад *news*. В такому значенні підрядне речення розкриває суть підмета: *Her other news was that her sister Hermione was still in Paris but thinking of relocating to Nice...* [2, с. 278]; 2) Також підрядні предикативні речення можуть бути частиною складеного іменного присудка, який слідує підмету, вираженого неозначеним займенником *it, this* чи *that*: *...it was what her father expected of her* [2, с. 103].

Додаткові підрядні речення за своїм номінальним характером схожі до підметових і предикативних речень, але виконують функцію додатку в складнопідрядному реченні. З головним реченням вони можуть бути поєднані безсполучниково або за допомогою сполучників, корелятивних слів, з'єднувальних займенників і прислівників. Наприклад: *It would not have helped her to know that Edward in his dreamlike state had never seen her looking lovelier* [4, с. 27]. *He could not believe that the twins were in danger* [2, с. 143].

На відміну від попередніх типів номінальних підрядних клауз, атрибутивні підрядні речення слідують не за дієсловом, а за іменником, займенником чи числівником, які вони визначають. Часто вони можуть бути замінені дієприслівниковими та дієприкметниковими конструкціями (*participial structures*), які виконують функцію означення. Наприклад: 1) *But suddenly the house had spilled its contents into a night which now belonged to a half-comic domestic crisis* [2, с. 144]; 2) *It was torture to remain in the room with someone who knew her like this* [4, с. 106]; 3) *But hidden drawers, lockable diaries and cryptographic systems could not conceal from Briony the simple truth: she had no secrets* [2, с. 5]; 4) *The garden vegetation rose up, sensuous and tropical in its profusion, an effect heightened by the grey, soft light and a delicate mist drifting in from the sea, whose steady motion of advance and withdrawal made sounds of gentle thunder, then sudden hissing against the pebbles* [4, с. 5].

За своєю семантичною структурою означальні клаузи можуть бути 1) аппозитивними (*appositive clause*), 2) приєднаними до означувального слова, яке має узагальнене абстрактне поняття (*someone*), за допомогою відносного займенника (*who*); 3) обмежувальними (*restrictive clauses*) які тісно пов'язані з означувальним словом, визначають та уточнюють його, а також є ключовими у матриці складнопідрядного речення;

та 4) описові (descriptive clauses), які містять додаткову інформацію про означуване слово та не впливають на загальний зміст складного речення [5, с. 419–426].

Адвербіальні підрядні речення класифікуються залежно від своєї функції, семантики, частково від способу з'єднання з головним реченням і структури самого речення. Основним критерієм класифікації є, безумовно, їхня функція в реченні. У романах Ієна Мак'юена представлено різні типи адвербіальних підрядних клауз:

– місця: *The twins had come with reluctance from the pool where they had been for three hours without a break* [2, с. 11]. *Wherever he was going he surely would not make it* [2, с. 216];

– часу: *It was not easy, especially at night in bed, or in the mornings as he woke, or in the long afternoons, or in the hours before lunch, or after supper, during the hours before bed* [4, с. 20–21]; *Even before it landed, just short of the water's edge, he wheeled to face her again* [4, с. 156];

– способу дії: *Their meals and bedtimes were supervised as if they were new girls at Roedean* [2, с. 269] (адвербіальна клауза, яка визначає присудок і модифікує ціле головне речення); *Because you stopped in the doorway and looked around at everyone as though you owned the place* [4, с. 58] (адвербіальна клауза супутніх обставин, яка набуває порівняльного значення);

– умови: *If only the silence that followed had been a few seconds longer, her guilt might have had time to rise up against her, and she might have added something less unkind* [4, с. 144]; *It's not straightforward, unless there's hard new evidence* [2, с. 335];

– допусту: *Her purity of spirit would never be in doubt, though she moved through a blemished world* [2, с. 10]; *The wine was from France, though no particular region was mentioned on the label...* [4, с. 5];

– мети: *Florence and Edward arrived well before the others so that she could give him a tour of the Hall* [4, с. 124]; *Again, Cecilia shifted her position so that she was on the other side of her brother* [2, с. 112].

– причини: *She never could quite get the full measure of her own ignorance, because in some matters she thought she was rather wise* [4, с. 142]; *Since she was able to show them the precise location of Robbie's attack on Cecilia, they all wandered into that corner of the bookshelves to take a closer look* [2, с. 179–180].

– наслідку: *He had shifted position, so now she saw his outline clearly against the dying glow on the water behind him* [4, с. 147]; *It was a child, ... and therefore it must be Briony...* [2, с. 93].

Висновки. Отже, у статті охарактеризована стилістична організація речень і типологія складного речення. Багатство та різноманіття синтаксичних конструкцій у романах Ієна Мак'юена свідчать про глибину стилю письменника. Використання складних синтаксичних одиниць, зокрема клауз різних типів, та речення різних комунікативно-стилістичних типів дають змогу автору охарактеризувати реалії та взаємозв'язки сучасного світу, їхню експресивність і динамічність.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в ще глибшому вивченні синтаксису романів, зокрема синтаксичних стилістичних фігур, та аналізі формальної реалізації потоку свідомості автора на синтаксичному рівні.

Література:

1. Плоткіна М.Г. Синтаксис складного речення в романах Дж. Остін: структурний та функціональний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 – «Германські мови» ; Харківський нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. Харків, 2010. 20 с.
2. McEwan I. Atonement. London : Vintage, 2002. 371 p.
3. Лотоцька К. Стилістика англійської мови : навч. посібник. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. 254 с.
4. McEwan I. On Chesil Beach. London : Vintage, 2007. 166 p.
5. Корунець І.В. Порівняльна типологія англійської та української мов : навч. посібник. Вінниця : Нова Книга, 2003. 464 с.

Chaikovska N. Structural and stylistic features of Ian Mcewan's novels (based on the novels "On Chesil Beach" and "Atonement")

Summary. Syntax is one of the elements of the formal expression of the author's individual style. Characteristic features of the organization of the text of a certain author distinguish it from another and make his works unique. That is why the analysis of the use of certain syntactic constructions and syntactic stylistic means, the construction of sentences and syntactic formations is essential in the process of studying the manner of writer's creative work. A comprehensive analysis of the syntactic level of a work of art involves determining its structural, functional, and semantic-pragmatic properties.

Syntax is the study of principles and ways to combine words into simple phrases, sentences, syntactic constructions, and text. The sentence is one of the key units of the language, which carries the basic information about the phenomenon that is described, and its peculiar form makes a special impression on the reader, gives a certain meaning to objects, phenomena, and events. Clauses of various types of communication (complex and compound) are combined and mixed within the matrix of a single complex sentence, and often represent parts of the entire syntactic stylistic figures in order to achieve the author's main goal – to influence the recipient's emotional sphere.

Modern linguistic research focuses on stylistic semantics rather than a formal grammatical approach to the study of the stylistic level of the writer's idiosyncrasy. The concepts of "stylistic syntax" and "expressive syntax" are becoming more and more popular, because it is the syntactic structure that allows implementing the author's style features.

The subject of our research is the syntactic constructions of the novels of the representative of English postmodernism Ian McEwan "Atonement" (2001) and "On Chesil Beach" (2007). The structural organization of novels is represented by composite sentences filled with syntactic stylistic figures that are designed to realize the author's communicative goal.

Key words: idiosyncrasy, postmodernism, syntax, sentence, clause, stylistic communicative type, parataxis, hypotaxis.